

A madarak hasznáról és káráról.

Darányi Ignác földművelésügyi m. kir. Minister megbízásából írta *Herman Ottó*, képekkel ellátta *Csörgöy Titusz*.

Népies kiadás. 1901.

«Vom Nutzen und Schaden der Vögel»,

Im Auftrage des königlich ungarischen Ministers für Ackerbau, Dr. I. **Darányi**, verfasst von *Otto Herman*, mit Bildern von *Titus Csörgöy*.

Volksausgabe. Budapest, 1901.

Különösen a külföld részéről sokszoros ohajának kívánunk eleget tenni, a midőn a népies Madárkönyvből német nyelvű mutatóvanyt becsátunk közre.

A legfontosabb szakaszok fordítása a megfelelő német Analogiák hiánya miatt szerfölött meg van nehezítve, és szorosán véve ezekkel ellátva nem is tükröztetné vissza a magyar népszemlélődésének sajátosságait, a mire pedig már a mutatóvanyoknak is törekednie kell.

A madárvédelmet szolgáló német könyvek — a mennyire azokat ismerjük — nem veszik hasznát a német nép ú. n. folklorisztikai kincsét, a mely nélkül pedig nálunk, magyar földön mélyre járó hatás nem is gondolható.

Adjuk itt a jellemző előljáró beszédet, egy példabeszédekre épített rövid szakaszt, a melynek népies részét a német szövegben lehetőleg szó szerinti tettük át: egy hasznos és egy káros fajnak leírását és képét s ezentúl még néhány jellemző rajtot.

Előljáró beszéd.

A mikoron a magyar ember rég megdelelt és elmondhatja, hogy java kenyerét megette, jól teszi, ha számot vetve önmagával, kérdést intéz lelkiismeretéhez, vajjon hasznosan töltötte-e el világéletét, van e még kötelessége, a melynek meg kell felelnie, mielőtt hogy elszólítja a mindenség hatalma, oda, a honnan még nem tért vissza — de senkisémet!

Magam is rég megdeleltem, meg is ettem java kenyeremet; elmondhatom az abád-szalóki öreg földművessel, hogy bizony nekem is beesteledett.

Wir kommen einem vielfach ausgesprochenen Wunsche entgegen, indem wir hier eine Probe aus dem ungarischen, volksthümlichen Vogelbuche auch in deutscher Sprache zu vermitteln bestrebt sind. Die Übersetzung gerade der wichtigsten Capitel ist wegen Mangel an deutschen Analogien sehr erschwert und wäre, mit den letzteren ausgestattet, für die Anschauungsweise des ungarischen Volkes wenig oder gar nicht bezeichnend, was wir doch anstreben mussten. Die deutschen, im Dienste des Vogelschutzes geschriebenen volksthümlichen Bücher — so weit sie uns bekannt — berücksichtigen den folkloristischen Schatz des deutschen Volkes nicht, ohne welchen bei uns Ungarn eine tiefgehende Wirkung gar nicht denkbar ist.

Wir geben hier das charakteristische Vorwort, ein kurzes Capitel auf Sprichwörter gestützt, welche wir möglichst wortgetreu anführen, die Beschreibung nebst Abbildung einer schädlichen und einer nützlichen Vogelart, endlich einige Bilderproben.

Vorwort.

Wenn das Leben des ungarischen Mannes zur Neige geht und er sagen kann, er habe das Beste seines Brodes schon gegessen, da thut er recht daran, wenn er mit dem Leben abrechnet; wenn er sein Gewissen befragt, ob er sein Leben nützlich verbracht, ob er noch Pflichten kennt, die er zu erfüllen hat, ehe ihn die höchste Macht dahin abberuft, woher es keine Wiederkehr giebt.

Auch mein Leben geht zur Neige, mein bestes Brod ist längst verzehrt; auch ich kann mit dem alten Landmanne von Abád-Szalók sagen:

Éppen csak hogy még nem harangoztak. Számot vettem én is magammal és úgy találom, hogy volna még kötelességem. Im. kötelességérzetből annak az arasznyi életidőnek, mely a harangszóig még marad, egy részét Tenéked akarom szentelni szeretett magyar gazda Népem, mert különben is érzem szent kötelességemet, hogy a ki annyit forgolódtam barátságos tűzhelyednél, annyi okulást merítettem szokásodból; — lelked tiszta, romlatlan megnyilatkozásából pedig annyi virágot szedtem és kötöttem bokrádba — mondom, érzem kötelességemet, hogy hála fejében, okulásodra, de gyönyörűségedre is írjam meg ezt a kis könyvet, arról a mi különben is érzi szereteted melegét: írjak az ég madarairól, azoknak hasznáról és káráról.

Meg is írom úgy, a mint legjobban tudom; a hogyan elég hosszú életem bőséges tapasztalata reá tanított. Megírom pedig szűzen-tiszta magyar nyelven, a melyet házad táján, mezőn, erdőn, legelőn, a pásztortűzet védő enyhelyeken, cserényeidben, kontyoskunyhóidban éppen tetőled tanultam; szemlélődésed józanságán pedig kiesiszoltam, talán fényesre ki is palleroztam.

Áldom is a sorsomat azért, hogy megérhettem, hogy akadt oly férfi, kit saját igyekezete és a sors kegye magasra emelt — DARÁNYI Ignác magyar kir. földmivelésügyi Minister — de azért mégsem emelhette sorsa oly magasra, hogy ne lássa, ne ismerje meg a magyar gazdánép szükségét, okulásra törekvését.

A ki éppen azért engem bizott meg e szerény könyv szerzésével. Ezért áldom sorsomat.

El is mondom neki ezen a helyen, hogy bizodalmaival örök hálaóra kötelezett, és hogy azontúl a legnagyobb gyönyörűséget szerezte énnekem, megadván a módot, hogy Tehozzád szóljak, magyar Népem, a kihez a vérség és a szeretet ezer szála fűzött.

Ime, szólok is Tehozzád. Hiszen Téged ezer év kevés öröme és tenger bánata, vére és veritéke kötött e földhöz, mely éppen azért kedves és drága Tenéked; mely föld a költő szava szerint: bölcsőd és majdan sírod is — igazi, egyetlen magyar hazád.

Jól tudod Te édes Népem, hogy csak értelem és szorgalom árán tarthatod meg hazádat; hogy számbeli csekély voltodat csak eszed pallérozá-

«Herr, bei mir wurde es Abend, nur die Glocke schweigt noch.» Ich habe mein Leben geprüft und gefunden, dass ich noch eine Pflicht vor mir hätte.

Ich soll die Spanne Zeit, welche mir bis zum Glockenrufe bleibt, Dir widmen, mein theures ungarisches Volk! Die Pflicht mahnt eben mich doppelt, der ich so oft an deinem Herde erschien und dort so gerne verweilte, so viel lernte; aus der Offenbarung deiner unverdorbenen reinen Seele so viel Blumen pflückte und zum Strausse vereinigte. Ja ich fühle deutlich die Pflicht zu deinem Ergötzen, aber auch zu deiner Belch-rung ein kleines Büchlein darüber zu schreiben, was die Wärme deiner Liebe ohnehin schon besitzt: über den Nutzen und Schaden der Bewohner der Himmelslüfte.

Ich will es schreiben, wie ich es am besten vermag; so gut es die Erfahrung meines langen Lebens gestattet. Ich will es in jungfräulich reiner Sprache schreiben, welche ich an deinem Herde, in deinem Haushalte, in Feld und Wald, auf Weideland, am Hirtenfeuer in deinen Hirtenhütten von Dir gelernt und an der nüchternen Betrachtung, die Dir eigen, geglättet, vielleicht zu Glanz gebracht habe.

Ich segne mein Schicksal, dass ich das Erscheinen eines Mannes erlebt habe, den die Gnade des Geschickes, aber auch sein eigenes Bestreben, hoch erhob — Ackerbauminister Dr. von DARÁNYI — doch ohne ihm so hoch erheben zu können, dass er nicht sehe, was zu Nutz und Frommen des ungarischen Landwirthes gereicht, seine Wissensbegierde sättigt: der eben aus diesem Grunde mich mit diesem Büchlein betraut hat.

Ich sage es ihm an dieser Stelle, dass er mich durch sein Vertrauen zu ewigem Danke verpflichtet hat: gab er mir doch die Gelegenheit mein Wort an Dich zu richten, mein Volk, an das mich Bande des Blutes und der Liebe tausendfach knüpfen.

Und ich spreche nun zu Dir. Dich haben tausend Jahre mit wenig Freude, aber mit einem Meere von Leiden, von Blut und Schweiss an diese Scholle gekettet. Sie ist Dir gerade dadurch so theuer. Die Scholle ist, wie das Wort des Dichters lautet: «Deine Wiege, einst Dein Grab», Dein einziges, ungarisches Vaterland.

Du weisst es gut, mein Volk, dass Du das Vaterland nur durch Fleiss und Kenntniss erhalten kannst; dass Du die geringe Zahl deiner Söhne

sával pótolhatod meg; hogy értelemből fakadó szeretettel kell közeledned mindnyájunk szülő anyjához, a természethez, mely alkotó, de romboló hatalmával is oktat, vezérel, hogy megtalálhassad a magad és eseléded kenyerét, hazád földjén boldogulásodat.

Te vagy az, a ki elveted a magot, látod csirázását, a zsenge palánta első kibúvását; a ki megfigyeled növekedését el a megérésig; látod lábas jószágodnak, majorságodnak életre keltét, növekedését, megerősödését; de látod mindennek vesztét, elsatnyulását, kimaradását is: keresed az okot: -- néha meg is találsz, néha nem. És ha nem találsz, akkor kezdődik azoknak a kötelessége, a kik tudásuknál, tapasztalásuknál fogva megadhatják a felvilágosítást, a mint megadom Tenéked én az ég madarainak hasznáról és káráról a mezőgazdaságban.

Fogadd a felvilágosítást oly szeretettel, a minővel nyújtom.

A madárképeket egy derék magyar ifjú, CSÖRGEY TITUSZ, mellettem készítette. Benne elevenen lüktet a természet iránti szeretet és ezt képeiben ki is tudta mondani.

Irtam Budapesten, a Magyar Madártani Központban, 1901 ú év napján.

A magyar nép és a madár.

A példabeszéd tanúságtételei.

Nem igen van a földkerekségnek oly népe, a mely a madár életének megvigyázásában és magyarázásában vetekedhetnék a magyarral.

Nagy mondás; de be is bizonyítjuk.

A nép tudása és bölcsesége őseredetű példabeszédben nyitja legszebb virágát: a példabeszéd

nur durch Schärfe des Verstandes vermehren kannst; dass Du nur mit der, dem Verständnisse entspringenden Liebe, unser aller Mutter, der Natur nahen darfst, welche Dich mit ihrer schaffenden, aber auch zerstörenden Macht belehrt und leitet, damit Du dein eigenes Brod und jenes deines Hausgesindes erwerben kannst und so auf der Scholle des Vaterlandes auszuharren vermagst.

Du säest den Samen, siehst den Keim, das Erscheinen des zarten Sprösslings; Du siehst das Werden, das Wachsthum, das Erstarren bis zur Ernte; Du siehst die Geburt deines Hausgethieres, sein Wachsen, sein Erstarren -- Du siehst aber auch das Verkommen, das Ausbleiben all' dessen: Du forschest nach der Ursache, bald findest Du sie, oft aber auch nicht.

Und wenn nicht, dann beginnt die Pflicht Jener, die vermöge ihrer Erfahrung, ihres Wissens Dir die Aufklärung geben können, wie ich sie Dir über den Nutzen und Schaden der Vögel hier ertheile.

Empfange sie mit derselben Liebe, mit welcher ich sie Dir überreiche.

Die Bilder hat ein junger, wackerer Ungar, TITUS CSÖRGEY, an meiner Seite verfertigt. Er ist erfüllt von der Liebe zur Natur und hat dies in seinen Bildern auch zum Ausdrucke gebracht.

Budapest U. O. C. zu Neujahr 1901.

Das ungarische Volk und der Vogel.

Die Lehren aus dem Sprichworte.

Es giebt kaum ein zweites Volk auf dem Erdenrund, welches sich in der Beobachtung und Erklärung des Vogellebens mit dem ungarischen messen könnte.

Das besagt viel, kann aber auch bewiesen werden.

Das Wissen und die Weisheit des Volkes öffnet in den uralten Sprichwörtern seine schönsten Blüten; das Sprichwort ist so zugleich die Zeu-

Pihenő juhászkák. — Ruhende Regenpfeifer.

pedig nemzedékek tapasztalásának világos tanúságtétele.

Ezért intés a nagyralátó, de dologtalan, Justa embernek ez a mondás:

«*Senkinek sem röpi át a szájába a sült galamb.*»

No nem! Meg kell a falatot munkával, szorgalommal keresni; meg kell szolgálni!

És milyen mélyre vág a példaszó:

«*Szegény úrnak galambuláz a mészárszéke.*»

Bizony, ha elprédálta örökét, ha kerüli a munkát, még ezen alul is sülyedhet: de bezzeg neimesak az úr, hanem a legkisebb gazda is, ha próda és czéda!

«*Holló hollónak nem rájja ki a szömit.*»

Nem bizony, mert dögön felébe, fiúmadár pusztításban maga is úzi a holló-gonoszságot.

«*Holló fészken hattyút keres.*»

Bolondnak vállalkozása ott keresni a tiszta fehéret, a hol a fekete terem, — az ártatlanságot a bűn tanyáján.

És mikor a varjú fölkap a házorom károgójára, mit is kiált csak?

«*Kár, kár Varga Pál
Hogy a fejed áll.*»

Vagyis, hogy megérett az így megszólt ember akár a hóhér pallosára!

«*Sok lúd disznót győz.*»

Ez arról is szól, hogy a gyenge, nagy számban egyesülve, letorkolhatja az erőset.

De más ám a lúdról szóló tanúság ebben:

«*Akármeddig neveled a libát, csak lúd lesz abból.*»

Más szóval: a kinek czinegefogó a feje, abból a nevelés sem terem böleset.

«*Sok sas, sok dög.*»

Mily remek, igaz képe az erőszaknak és következésének: de szól ám a példabeszéd a sas nemes tulajdonságairól is, a mikor mondja:

«*Sas nem fogdos legyet.*»

Nem is illenék a hatalmas madár nemességéhez, hogy hitvány légybe vágja karmait: — intés ez a hatalmas embernek is, hogy kimélje gyöngé embertársát.

«*Sokat akar a szarka, de nem bír a farka.*»

genschaft der Erfahrung aufeinander folgender Geschlechter.

Eben deswegen ist es eine Warnung für den hoffärtigen, aber müssigen und faulen Menschen: «*Niemandem fliegt die gebratene Taube in den Mund!*»

Gewiss nicht! Man muss den Bissen mit Fleiss und Arbeit erwerben: man muss ihn verdienen.

«*Die Fleischbank des armen Herrn ist der Taubenschlag.*»

Gewiss: wenn er das Ererbte verprasste, wenn er arbeitsscheu ist, kann er noch tiefer sinken: doch nicht nur der Herr, sondern auch der kleinste Wirth, wenn er Verschwender ist.

«*Ein Raube hackt dem anderen die Augen nicht aus.*»

Gewiss nicht: sie theilen sich ins Aas: doch wenn es gilt Nestlinge zu rauben, treibt jeder die Rabenbosheit für sich.

«*Er sucht auf dem Rabennest den Schwarm.*»

Das thut der Narr, der das Schneeweisse dort sucht, wo das Schwarze wächst — die Unschuld im Sündeneste.

Und wenn die Nebelkrähe auf dem Giebel sitzt, was kräehzt sie denn?

«*Schad', schad', Varga Pál,
Dass dein Kopf noch steht!*»

Das heisst, dass der Kopf des durch den Vogel beleumundeten Mannes längst für das Richtschwert reif ist.

«*Viele Gänse besiegen ein Schwein.*»

Das besagt, dass der Schwache, vereint, über den Starken siegen kann.

Anders lautet aber die folgende Lehre:

«*Du magst das Gänschen noch so lange erziehen, es wird doch nur eine Gans daraus.*»

Mit einem Worte: dessen Kopf hohl ist, aus dem wird auch durch Erziehung kein Weiser.

«*Viel Adler, viel Aas.*»

Ein treffendes, wahres Bild der Gewaltthätigkeit und ihrer Folgen. Doch erwähnt der Volksmund auch die edle Eigenschaft des Adlers:

«*Der Aar greift nicht nach Fliegen.*»

Es würde sich für den gewaltigen Vogel gar nicht schicken, dass er seine Fänge in Fliegen schlage: das ist aber auch eine Lehre für den starken Menschen, damit er den schwachen Nächsten schone.

«*Die Elster will alles ganz,
Doch erträgt es nicht ihr Schwanz.*»

Bizony nem is igen volt a világ folyásában annyi nagyot akaró, keveset bíró emberszarka, mint van ma.

Egészen mást és igazat mond ez:

«*Cserny a szarka, vendég jön.*»

Nem is babona, mert a szarka nagyon szemes madár, idegent látva hangot ad s az idegen sokszor vendég is.

«*Hítvány madár, ki a fészket rutítja.*»

Madárra ezélez, embert talál: mert bizony nem is ritka szerzet az az ember, a kit hitvány-sága megront, hogy még saját fészket sem kiméli meg: megszólja, rutítja.

Szegény ember házat mondja *fészkeinek*, meg is van a hasonlóság: kicsi madár fészke fűszálból készül, szőrrel, tollal van bélelve — bokor ága hajlik reá, elrejtí a fészekrabló elől: kicsi ember fészke a zsupos ház. Hálóhelyén, vaczkában tollas derekalj, párna hívogat: ráboruló ákác ágazata védi sok minden bajtól, adja az árnyékot, a melybe emberfia visszavágyik, bárhova veti is a sors hatalma — mert az a viskó neki is édes otthona.

«*Ritka madár a jó asszony.*»

Pedig abba az emberfészekbe az kell, mert a nélkül a legszebb ház is csak sivárság tanyája: és ilyen tanyán sok a szégyen, a bánat, a miről aztán már

«*A verebek is csiripotnak.*»

No de legyen elég ebből ennyi: mert ha a tollam nekiszilajodik, nehezen vagy sehogy sem keríti annak a sornak a végét, a melyet a nép bölcsesége a madárból és természetéből ki-teremtett.

Bevégzem tehát a sort a szalmafedelű viskók leghivebb barátjával, a háznép gyönyörűségével, a füstí fecskével, mely istállóba, eresz alá, de még a kürtöbe is építkezik: bizodalmas barátsággal tekint a ház életébe: szemed láttára költi ki és neveli fel kiesinyeit — elszáll télire délszaki vidék messze távolába: de hűségesen visszatér régi fészkehez, hogy újból gyönyörködtessen nyilaló röpülésével, fiainak ápolásával, etetésével, de azzal az egyszerű dalával is, a mely már hajnal hasadtával hangzik föl és így kezdődik:

Gewiss gab es im Laufe der Welt nie eine solche Menge von eitel strebenden Menschenelstern, wie heutzutage!

Ganz anderes besagt das Sprichwort:

«*Die Elster schreit:
Ein Gast kommt!*»

Das ist gar kein Aberglaube. Die Elster ist ein sehr aufgeweckter, wachsamer Vogel, sie wird laut, wenn sie einen Fremden blickt; der ist oft ein Gast.

«*Ein schlechter Vogel, der sein eigenes Nest beschmutzt.*»

Das zielt auf den Vogel, trifft aber den Menschen; er ist ja auch nicht selten der Bösewicht, der selbst sein eigen Nest nicht verschont.

Der arme Mann sagt von seinem Hause, es sei sein *Nest*; die Ähnlichkeit ist ja vorhanden: das Nest des kleinen Vogels besteht aus Grashalmen und ist mit Haaren und Federn ausgepolstert, der belaubte Zweig beschützt es vor dem Blicke des Nesträubers; das Haus des kleinen Mannes ist mit Stroh gedeckt; den Schlafplatz füllt die Dunne, der Polster; der Baum breitet über das Haus sein Gezweige, giebt Schatten: hieher sehnt sich das Menschenkind immer zurück, denn dieses Häuschen ist ja sein süßes Heim, sein Nest.

«*Ein seltener Vogel — die gute Hausfrau.*»

Und doch gehört eine solche in das Menschennest, welches ohne diesen Schatz wüst ist. Wo dieser Schatz fehlt, giebt es bald Trauer, Schande, wovon schon

Die Spatzen auf den Dächern laut sind.»

Es sei so viel genug; denn wenn ich meiner Feder freien Lauf lasse, giebt es nicht sobald ein Ende dessen, was die Weisheit des Volkes dem Vogel und seiner Natur entnahm.

Ich beende also diese Reihe mit dem Liedchen des treuesten Freundes der mit Stroh gedeckten Hütten, jenem der Rauchschwalbe, welche in Stall, in Hausflur, Küche, ja in die Esse ihr Nest baut, vor Deinen Augen die Kleinen erzieht, freundlich und vertraulich in das Leben des Hauses hernieder blickt — welche zwar für den Winter fortzieht, aber mit dem Lenz getreulich wiederkehrt, um Dich wieder zu erfreuen. Das Liedchen lautet:

«Kicsit a kicsinek, nagyot a többinek.»

Minden családos ember számára ez a legdrágább példa!

A madár mint szerszám.

De most már nagy ideje, hogy a madárral mint élő lényvel alkotása szerint is közelebből megismerkedjünk. Azt ugyan mindenki tudja, hogy a madár testét toll meg hely borítja és hogy az, a mi az emlős állatnál az előláb, az a madárnál a szárny, mely, nagy irigységünkre, arra szolgál, hogy a madár röpködjön.

Igen ám, de a hányféle a madár, annyiféle a röpködés, mert más-más a szárny alkotása.

A fecske szárnya - *a*) — meg a kerecsen sólyomé hegyes és e madarak csak úgy nyílnak a levegőben: ezek *röpködve fogják el a prédát, a melylyel táptálkoznak, másképp meg sem élhetnének.*

A fogoly szárnya - *b*) — ellenben el van kerekítve, kemény, nem hasítja a levegőt, csak sebesen verdesve bírja keléskor a madarat, éppen azért burrog; és ha nagy a fogolycsapat, bizony dörög is. A fogolynak nem is arra való a szárnya, hogy röpködéssel fogdossa a prédáját, hanem csupán arra, hogy helyről helyre költözve, egyébként gyalog szedje táplálékát.

Mit tanulunk ebből? Azt, hogy annak a sokféle szárnynak megfelel a sokféle röpködés és hogy a szárnyaknak ez a sokfélesége is részorítja a madarat bizonyos feladatnak a teljesítésére. Olyan ez, mint a hadsereg, mely csak akkor tökéletes, ha gyalogsága, lovassága, tüzérsége és a többije van.

Ezek is más-másképpen mozognak; de azért egyenként és összesen szükségesek, egymást nem pótolhatják.

No de a szárny még csak hagyján! Rá kell nézni arra a képre, a mely a fejeket és kivált a csőröket ábrázolja (286. old.). Akár csak a körorvos úr szerszám-táskáját nyitnók ki. Nézzük csak össze a tábla számaait a fejekkel és a csőrökkel.

1. Az *erdei szalonka*; csőre olyan, mint az esztergályos kanalas fűrője, hozzá hegyén érező, mint az ember ujjja. Ez az eleven fűrő benyo-

Als ich fortgezogen ::

Waren alle Kisten-Kasten *schwer!*

Als ich wiederkam ::

Waren alle Kisten-Kasten *leer!* *

Die schönste Mahnung für den ersten Mann!

Der Vogel als Werkzeug.

Es ist Zeit, dass wir uns mit dem Baue des Vogels näher vertraut machen. Das ist ja allbekannt, dass den Körper des Vogels Federn und Flaum bedecken, und das, was beim Säugthier Vorderfuss, beim Vogel Flügel ist; der vielbeneidete Flügel, der das Fliegen ermöglicht!

Ja wohl: aber so viel Vogelarten, so viel Flugarten, weil der Bau der Flügel verschieden ist.

Der Flügel der Schwalbe - - *a*) — ist spitz, wie jener des Lammerfalken und zu pfeilschnellem Fluge geeignet: diese Vögel ergreifen ihre Nahrung im Fluge und könnten anders gar nicht leben.

Der Flügel des Rebhuhnes - - *b*) — ist dagegen abgerundet, hart, er schneidet nicht die Luft und trägt nur mit harter Arbeit die Last des Vogels: er schnurrt beim Aufflug; ja, ist die Kette volkreich, donnert er gar. Der Flügel des Rebhuhnes ist nicht zur Verfolgung der Beute geschaffen, sondern blos zum Ortswechsel: im Übrigen muss der Vogel seine Nahrung zu Fusse suchen.

Was ist nun hievon die Lehre? Der Vielgestaltigkeit des Flügels entspricht die Verschiedenartigkeit des Fluges und diese Vielfältigkeit zwingt den Vogel zur Lösung verschiedener Aufgaben. Dies erinnert uns an ein Heer, welches erst dann vollkommen sein kann, wenn es aus Fusstruppe, Berittenen, Kanonieren u. s. w. besteht. Auch diese bewegen sich verschieden, sind aber alle erforderlich um einander zu ergänzen.

Das ist aber erst der Flügel. Nun folgt Kopf und besonders der Schnabel (S. pg. 286). Man glaubt die Instrumententasche des Herrn Kreisarztes vor sich zu haben! Also:

1. *Waldschneepfe*: die Form wie der Löffelbohrer des Drechslers; an der Spitze empfindlich, wie ein Finger. Dieser lebende Bohrer

* Die ungarische Form ist nicht gut wiederzugeben, die hier angeführte lebt im deutschen Volksmunde und ist eine treffende Einkleidung des Schwalbengesanges in Menschenworte.

múl az erdő puha földjébe, hegye kitapogatja és elesípi a gilisztát és egyebet.

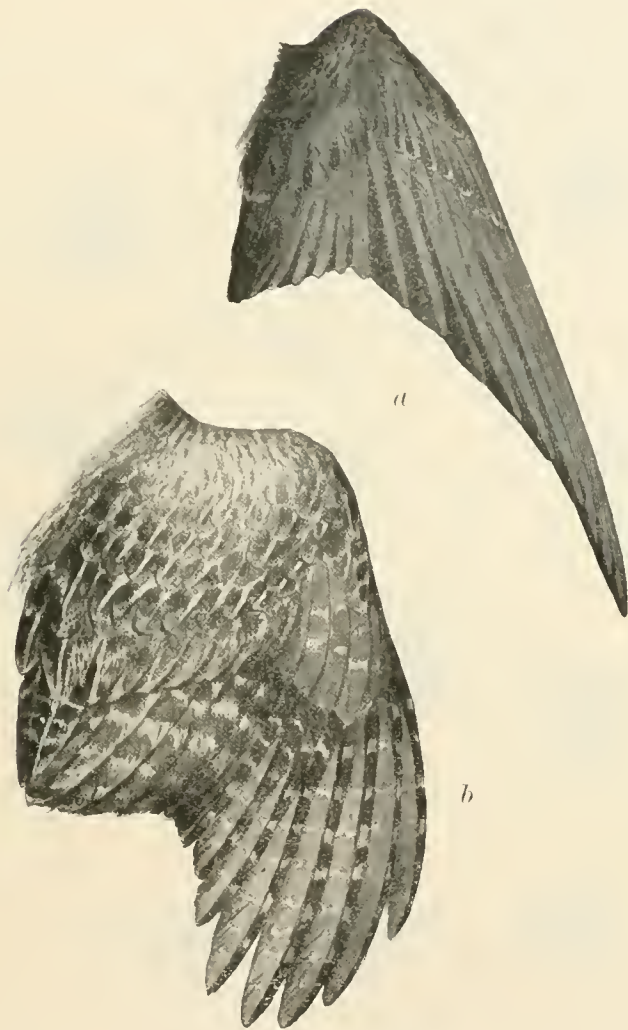
2. A *muszkabúvár* esőre kampós is, széle szerint fűrészes is; mindez arra való, hogy a legsíkosabb halat is biztosan elfoghassa.

3. A *meggyvágó* esőre hatalmas kúp és arra való, hogy a legkeményebb eseresznye- vagy meggymagot is könnyű szerivel ropogtassa.

dringt in den weichen Boden und fühlt und tastet das Gewürm hervor.

2. *Sägeltaucher*; der Schnabel ist hakig, an den Schneiden gezähnt, also geeignet selbst den glattesten Fisch zu ergreifen.

3. *Kernbeisser*; sein Schnabel ist kurz, dick und stark; dazu geschaffen, um selbst den härtesten Kirschkern aufzuknaeken.

a) Fecskeszárny. — Flügel der Schwalbe.

b) Fogolyszárny. — Flügel des Rebhuhnes.

4. A kedves *barázdabillegető* esőre árforma: a természet tisztára szűnyogszedésre alkotta.

5. A nagy *szürkegém* esőrének káva-élei akár a kés, oly vágók; bezzeg jaj is még a síkos czompóhalnak is, ha az élek közé kerül.

6. A *póli*, vagy teős-teős madár esőre lefelé görbül, behatol az iszapba, hogy mélyről is szedje eleven féreg-eledelét.

4. *Bachstelze*; der Schnabel des lieben Vogels ist pfriemenförmig, von der Natur zum Fange der Gelsen wie geschaffen.

5. *Grauer Reiher*; die Schneiden beider Schnabelhälften sind scharf wie Messer und wehe selbst der schlüpfrigsten Schleihe, wenn sie da hineingeräth.

6. *Brachvogel*; der Schnabel ist wie eine Sichel nach abwärts gekrümmt, dringt tief in den Schlamm, um des Gewürmes Herr zu werden.

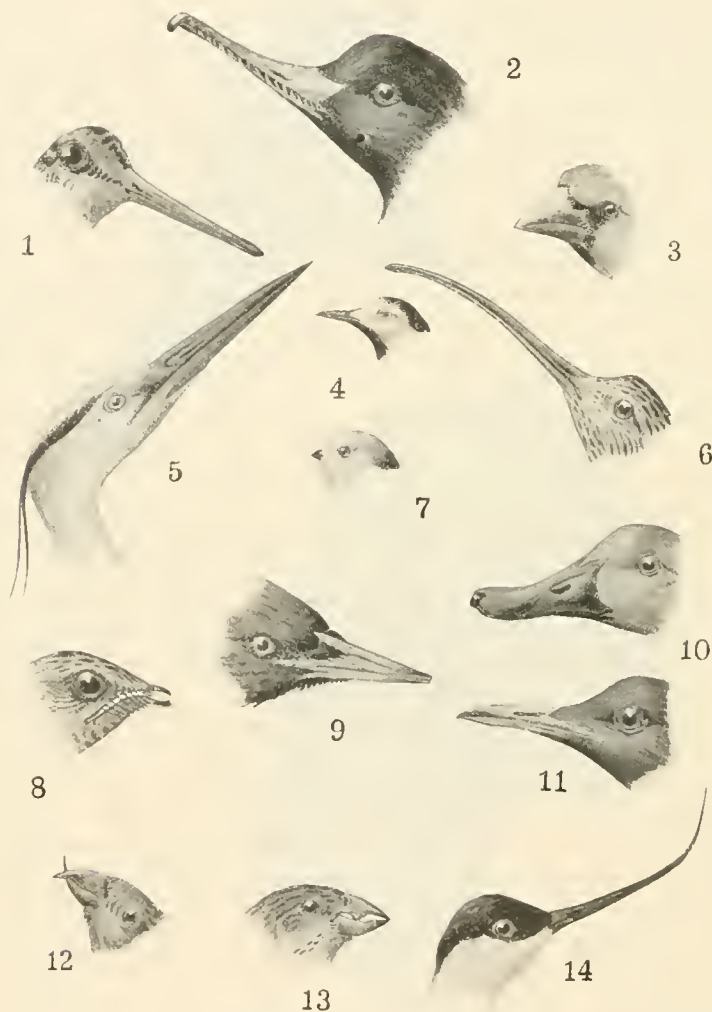
7. Az *őszapó-czinege* esőröcskéje ezekhez képest csak egy petty; de így jó, mert csak ilyen-nel szedheti ki a legfinomabb ágacsok hónaljában megbúvó apró bogárságot.

8. A *keeskefejő* esőre pieziny, de annál öblösebb a szája: ha kitérte, mint valami kamzsa-háló, úgy tátong és igaz, hogy evvel foghatja csupán az éjjel járó-röpülő bogárságot.

9. A *harkály* esőre meg olyan, mint az ács

7. *Schwanzmeise*; der Schnabel ist mit dem vorigen verglichen ein Körnchen, muss aber so beschaffen sein, um die Insekten aus den Gabelungen der feinsten Zweige hervorzuholen.

8. *Ziegenmelker*, eigentlich *Nachtschwalbe*; der Schnabel ist klein, die Mundspalte riesig; wird sie geöffnet, gähnt sie wie ein Kätscher; aber zum Fang der in der Nacht fliegenden Insekten ist sie wie geschaffen.

Madárfejek. — Vogelköpfe.

esapoló fejszéje, mert csak vágással juthat el a korhadó fában rejlő kukaczhoz, a fa nyüvéhez.

10. A *rucza* esőre ismét lapos, szélein reszelős, egészen arra van alkotva, hogy eledelét a vizek zavarosából kiszűrögesse.

11. A *dankusirály* orra kitűnően arra van alkotva, hogy a vizek szinéről szedegesse a felvetődő vizibogárságot; de a hol tömegesen fészkel, eljár nagy buzgalommal az eke nyomán is; ekkor nagy áldás.

9. *Specht*; der Schnabel ist wie die Lochaxt des Zimmermannes, weil der Vogel nur durch Aushacken des morschen Holzes seine Beute erlangen kann.

10. *Ente*; der Schnabel ist flach, seitlich gezähmelt, so geformt, um die Nahrung aus dem Wasser seihend zu erlangen.

11. *Lachmöve*; der Schnabel zum Aufgreifen der Nahrung von der Wasserfläche geschaffen.

12. A *keresztesőrű madár* csőre igazi szer-
szám, mert a fenyőtohoz pikkelyei közül csak
ilyen csőrrel lehet a lapos magot kimerzsolni.

13. A *surgyó-sármány* csőre is igazi szer-
szám és arra való, hogy a kemény magvakat
mint valami sutú felhasogassa.

14. A *gulipán* csőre éppen fordítottja a póli —
6 — csőre-formájának; a póli «hozzád», a guli-
pán «tőled» szántogatja ki a prédáját.

Ebből is láthatjuk, hogy a madár szervezete
már csőre formája szerint is a különböző táp-
lálékhoz, természetéhez és tartózkodásához van
szabva, éppen mint szárnya szerint is.

Leírások.

A mátyás szajkó.

(*Garrulus glandarius L.*)

Leírás. Kisebb testű a esókánál. Tollazata
vörösseszürke, gyepelője széles, fekete; búbja
fehéres, feketés csikokkal. Farkesíkja, farokalja
fehér, szárnyán fehér tükör; farka fekete, a
véneknél tövén halavány kékes harántesikok-
kal; legfőbb ékességei a szárnyfedő tollak, me-
lyek keresztberőva fehér, fekete és szép kék
csikokat viselnek. Szeme világoskék, eleven tek-
intetű. Fészket hol alacsonyan, hol magasan
rakja a fákra; fészkalja öttől kilenez tojásig
terjed; a tojások halavány, néha zöldes, földön
sötétesen, sűrűn és aprón szeptősek.

Élete módja. A hol él, ott szavától hangos az
erdő, rendes szava pedig hasonlít a «mátyás»
szólamhoz, azért népies neve Mátyás. Sándor
István uram régi szókönyvében *zajgónak* is
mondja a zajtól, a melyet csap és a miből aztán
a szajkó származnék. Eleven, nyughatatlan
lakója erdőnek, bokrosnak, erdő közelében a
kerteknek is. Mindent eszik, mindent felfal,
mert nagy az ő torkossága. Dió, mogyoró, makk,
bükkmag, gyümölcs, bogyó; aztán a gilisztán
kezdve szöcskén, futóbogáron át mindennemű
bogárság mind a begyébe vándorol; a minek
kemény a héjja, mint diónak, mogyorónak, azt
odvakba, résekbe még gyűjtögeti is. Ez idáig
nem is volna baj; de már az igenis és igen nagy,

12. *Kreutzschnabel*; ein wahrer Werkzeug-
schnabel, zum Ausrebeln des Tannensamens
eingrichtet.

13. *Gratammer*; auch ein Werkzeugeschna-
bel, dazu geeignet, um hartschalige Körner aus-
zuhülsen.

14. *Wassersäbler* umgekehrt wie jener des
Brachvogels — 6. —, nach aufwärts gebogen,
er greift auf, der Brachvogel greift zu.

Diese Vielfältigkeit belehrt uns, dass auch die
Vögel einer Gemarkung eigentlich eine regel-
rechte Gemeinde bilden; wäre doch die mensch-
liche Gemeinde unvollkommen, wenn ihre Be-
wohner nur einen Beruf hätten; es gehören dazu
viele Handwerker, mit vielerlei Werkzeug, um
vielelei nöthige Arbeit zu verrichten — genau
so, wie die vielfach gestalteten Vögel es in der
freien Natur der Gemarkung thun.

Beschreibungen.

Der Eichelhäher.

(*Garrulus glandarius.*)

Beschreibung. Kleiner als die Dohle. Das Ge-
fieder rötlichgrau; der Zügel schwarz, breit.
Oberkopf weisslich mit schwärzlichen Längs-
flecken. Bürzel und Unterschwanzdecke weiss.
Aufdem Flügel ein weisser Spiegel. Der Schwanz
schwarz, bei den Alten am Grunde mit blassen
blauen Querbinden. Die grösste Zierde des Vo-
gels bilden die Flügeldecken, welche weiss,
schwarz und schön blau quergestrichen sind.
Das Auge ist lichtblau, lebhaft. Das Nest steht
bald hoch, bald niedrig auf Bäumen; darin ein
Gelege von 5–9 Eiern, welche auf blassem,
manchmal grünlichen Grunde dunkel, dicht und
fein gesprosst sind.

Lebensweise. Wo der Häher lebt, dort ist der
Wald laut, er ist voll des Rufes, der wie «Matjäs»
klingt, daher sein ungarischer trivialer Name
«Mátyás.» Das alte Wörterbuch des Herrn Sán-
dor nennt ihn auch «Zajgó» vom Lärm, den er
schlägt. Er ist ein lebendiger, unruhiger Bewo-
hner des Waldes, aber auch des Gebüsches und
der Gärten. Er ist unersättlich und frisst alles:
Wallnüsse, Haselnüsse, Buchekern, Beeren und
Obst, dann folgt, mit dem Regenwurm begin-
nend, durch Laufkäfer und Heuschrecke hin-
durch alles, was da lebt; alles wandert in den
Kropf. Was hartschalig ist, wandert in Höhlun-
gen und Ritzen der Bäume, wo es aufgespeichert
wird. Das wäre ja noch erträglich; aber es kommt

hogy zajgó úr ő kegyelme még gébicsnél, szarkánál is nagyobb fészekrabló. Tojás, meztelen madárporonty, a fészek szélén üldögélő és anyját váró tokos poronty, az mind Mátyás úr prédája. Ezekért aztán még a galagonya tüskés bokrát is bújja. Szóval, nagyon káros és nem ajánlható kegyelemre.

Ifjan elfogva, ha nem is válik egészen kezessé,

das Böse nach: Herr Zajgó plündert die Nester kleiner Vögel, mehr als Würger und Elster zusammengenommen! Eier, nackte Nestlinge, halbbewachsene Jungvögel, die ihre Mutter am Rande des Nestes hockend erwarten, das alles ist des Hähers Beute. Um es zu erlangen, wird selbst der dicke Dornbusch durchsucht. Somit verdient der Häher keine Gnade.

A mátyás szajkó. — Der Eichelheher.

de kalitkában és folyosókon tartva, nagyon mulatságos madár, mert utánzásaival nagy imponátor. Először is eltanúlja a majorság minden hangját, csipog, kukorékol, gágog, pityereg; közbe nyávog egyet, mint a macska, majd meg nyikorog mint az ajtó kenetlen sarka, vagy a targoneza kereke, szóval mulatságos egy kópé bíz ő. Felelget is a hangokra; a kakasnak kakasül, a lúdnak lúdül és innen ered a népszó:

Igen örvend a rigó, felel neki a szajkó.

Hazánkban még jócskán van; külsejével pedig az erdő disze.

Jung gefangen, wird er zwar nie vollkommen kirre, im geräumigen Bauer gehalten ist er aber ein sehr vergnüglicher nachhäftender Kumpan. Zuerst lernt er die Stimmen des Geflügelhofes; er piept, schnattert, kräht, dass es seine Art hat; dann miaut er dazwischen, um wieder wie die ungcölte Thürangel oder das Rad des Schubkarrens zu knarren und zu knirschen. Er antwortet dem Hahn, der Gans, mit einem Worte: ein lustiger Bruder.

Er ist bei uns nicht selten und eine Zierde des Waldes.

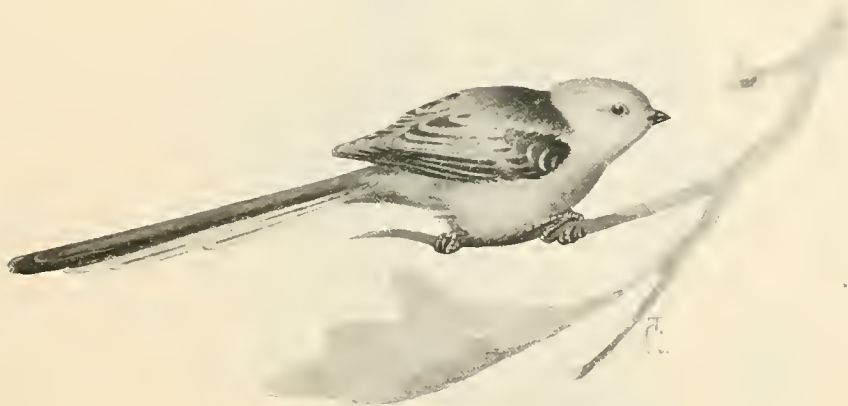
*Az őszapó.**(Aegithalus caudatus L.)*

Leírás. Ökörszemnyi, de igen hosszúfarkú, piczinke esőrű, ezért kerekfejű madárka: feje fehér, nagyon emlékeztet a galambősz apóra, innen és hosszú, látszólag ékalakra végződő farka után van az őszapó és rudas stb. neve.

Hátának eleje feketés, dohmánya halavány vöröses; szárnya feketés, fehér vállfolttal; farka feketés, három szélső tolla nagyrészt fehér és lépcsőzetes; a két középső rövidebb a mellette állónál; hasafele rózsaszínes. Fekete esőröcskéje nagyon picziny, lábai feketések. Fészkeről és fészekaljáról alant lesz szó.

*Die Schwanzmeise.**(Aegithalus caudatus L.)*

Beschreibung. So gross, wie ein Zaunkönig. Ein rundköpfiges Vögelehen mit winzigem Schnabel und sehr langem Schwanz. Der Kopf ist weiss und erinnert lebhaft an ein eisgraues Grossvater-Köpfchen, daher der ungarische Namen «Grossväterchen» — Öszapó —; vom langen Schwanz zu deutsch «Pfannenstiel», ung. rudas. Vorderrücken schwärzlich mit weissen Schulterflecken. Der Schwanz schwarz, die drei äusseren Federn grösstentheils weiss und abgestuft; die beiden mittleren Federn etwas verkürzt. Das schwarze Schnäbelchen ist winzig klein; die Füsse schwärzlich. Über Nest und Eier sprechen wir besonders.

Az őszapó. — Die Schwanzmeise.

Élete módja. Igazi czinege, mely sohasem pihen s pitymalattól alkonyatig izeg-mozog, bujkál, keres: hozzá a hajlékony ágakon oly gyakorlatokat végez, a melyekhez képest a legügyesebb vásári kötél-tánczos is valóságos ólommadár. Nincs kedvesebb és tanúságosabb látomány, mint az a társaság, a melyben a rudas-vagy őszapó többemagával is a nagymester. Egybeverődnek ők, a szénzinkék, fenyves és kék czinkék, vagy egy fakúsz és egy-egy tarka harkály meg egy csuszka, mint valami mesterember csapat és ekkor sorban pásztázzák az erdőt, kiki a maga ügyességéhez, de teste, csőre alkotásához képest is: végig kutatják a fát a törzs kérgétől a legvékonyabb ágaeska csúcsáig, a melyen aztán mindég az őszapó a mester: azért is, mert könnyű a teste, így a legvékonyabb ág is csak hajlik és nem törik alatta, de

Lebensweise. Eine echte Meise, die nie ruhet und vom Morgengrauen bis zum Abend unermüdet schlüpft, sucht und in Bewegung ist, überdies auf den feinsten, biegsamsten Zweigen gymnastische Übungen ausführt, wogegen der gliederverrenkende Marktschreier ein wahrer Bleivogel ist. Nichts Lieblicheres als die Gesellschaft, worin die Schwanzmeise der Grossmeister ist. Darin sind vereint die Kohlmeisen, Blau- und Tannenmeisen, ein bis zwei Baumläufer und Buntspechte und eine Spechtmeise. Das Ganze ist eine Handwerkerbrigade, welche den Wald, den Garten durchstreift und nach Massgabe ihres Körperbaues arbeitet. Sie durchsuchen den Baum von der Rinde bis zur Spitze des dünnsten Zweigleins, wo dann Meister Pfannenstiel daheim ist; ist ja sein Leib federleicht; das Zweiglein biegt sich, bricht aber nicht; —

azért is, mert hosszú farkával úgy dolgozhat, mint csak a kötél-tánczos a rúdjával. Végig keresik ezek aztán az erdőt és késő ősszel rendszeren bizonyos órában térnek vissza ugyanarra a helyre, de mindig más-más részeken keresgélve.

Az őszapó is merő káros bogársággal él, és ahol fészket rakja és pásztáz, kincset érő hasznót hajt kertnek és erdőnek.

Még nem ritka, nagyon megbeesülendő.

und erst der lange Schwanz! — das ist ja die Balancierstange!

Im Spätherbst erscheinen diese Gesellschaften zur selben Stunde am selben Ort um immer neue Theile abzusuchen.

Die kleine Schwanzmeise lebt von schädlichen Insekten und wo sie ihr Nest baut, ist sie für Wald und Garten ein unbezahlbarer Schatz.

Az őszapó fészke.

Nemesak a mi égtájunk alatt, hanem messze dellszakon is, a hol a természet mintha csodákat teremtene; a hol a kis kolibri madár, mely akkora testű, mint egy gyermekujjnak egy íze, megragyog a napfényben, mint a gyémánt és a rubint és oly fészket rak, mint a jézeze szüztetésének a fele; mondom, nem csak itt nálunk, hanem azon a csodás tájon is számot teszen a kis őszapó fészke, mely a legszebb, legkedvesebb, legmesterségesebb és legmelegebb madár-otthonok közé tartozik. Néha gömbölyösen rakja ágak hónaljába, melyek úgy fogják, mint az emberi kéz ujjai; de olyan is akad, mely valami

Das Nest.

Nicht nur unter unserem Himmelsstriche, sondern auch weit im Süden, wo die Natur wahre Wunder schafft, wo der kleine Vogel Kolibri — nicht grösser vom Leibe, als das Glied eines Kinderringers — im Sonnenschein wie Diamant und Rubin erglänzt und ein Nestchen baut, nicht grösser als ein kleines, halbes Hühnerei, — — wie gesagt, nicht nur bei uns, sondern auch im südlichen Wunderlande gilt das Nest unserer Schwanzmeise als Meisterstück und gehört zu den schönsten Vogelbauten; das lieblichste, schönste, wärmste Vogelheim. Manchmal ist es rund, die Zweige halten es, wie die Finger der

Jégmadár. — Eisvogel.
(*Alcedo ispida* L.)

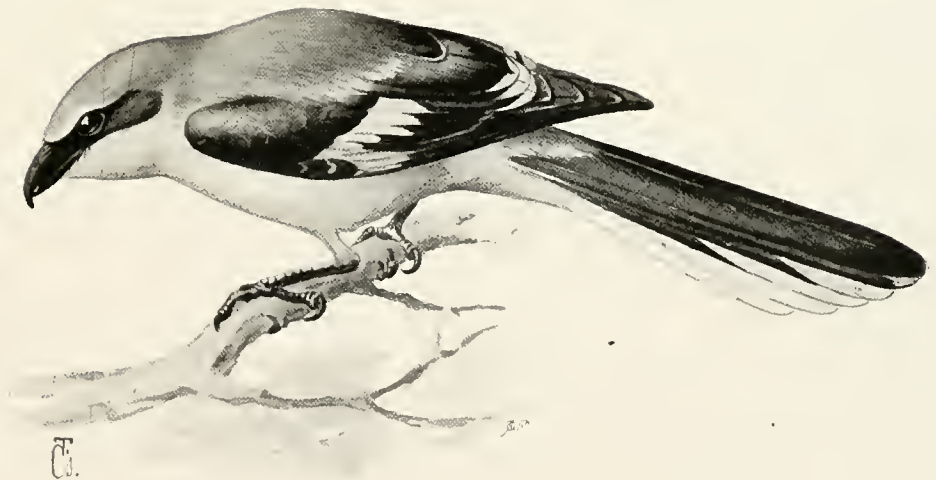

Gyöngybagoly. — Schleiereule.
(*Strix flammea* L.)

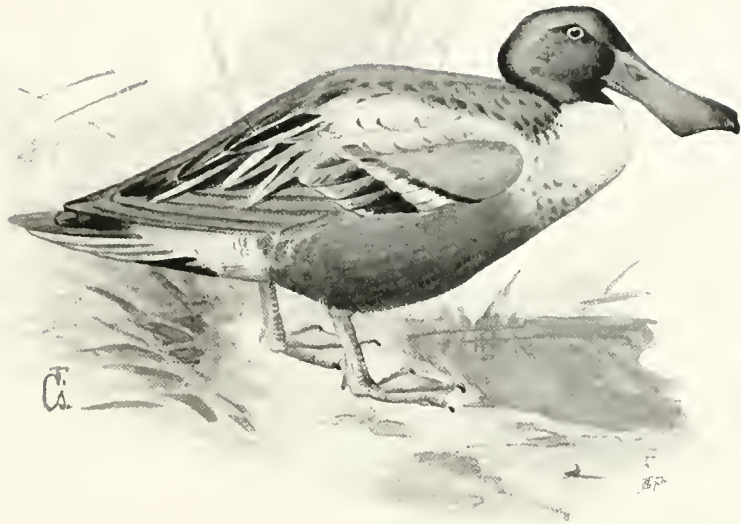

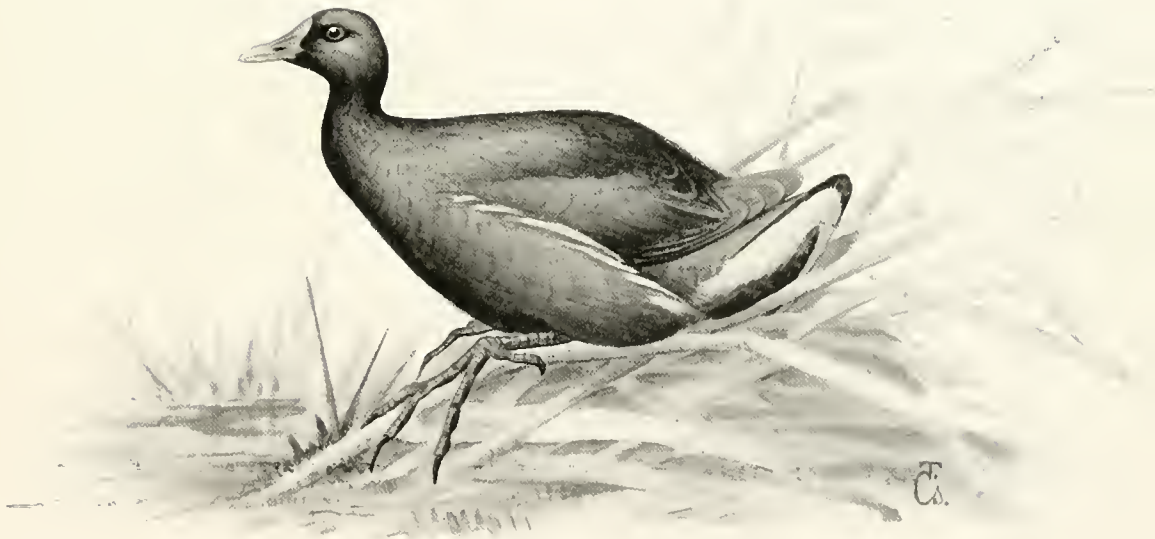
Gerle. — Turteltaube.
(*Turtur turtur* L.)

Örgébics. — Raubwürger.
(*Lanius excubitor* L.)

Kanalas rucza. — Löffelente.
(*Spatula clypeata* L.)

Vizi tyúk. — Grünfüßiges Teichhuhn.
(*Gallinula chloropus* L.)

fatönkre szabadon és úgy oda van állítva, mint valami picziny méhköpü, a melyhez ekkor hasonlít is.

Szépén be van boltozva; oldalt oly ki- és bejáró lyuka van, mint valami öreg poszméhnek való és az egész alkotmány a legfinomabb száraz mohából, zuzmóból, nyárfa és más növények gyapjából van fölépítve, oly tömötten és mégis puhán rakva, hogy nincs kalapos, a ki utána csinálhatná. Elbe a puha és meleg otthonba rakja le az a picziség a fészekalját, mely kilencz, néha tizenkét apróka tojásból való; ezek felérek, a vastagabb végen finom rozsdaszínű szeplőeskékkel. Ezt a fészekalját a kis pár felváltva 14 nap alatt költi ki és ekkor kezdődik a nagy munka: azt a tizenkét porontyocskát finom eledellel kell ellátni. Hiszen igaz, hogy nagy a fecske buzgósága; de mikor az őszapóéké még sokkalta nagyobb! A fecske röptében és csak száját tátva kapdossa el a prédát; a kis őszapók ágacs-káról, rügy mögül, függőgetve és hímálva nagy munkával keresik a piczi falatokat. És az már igaz, hogy kő van annak az embernek a szíve helyén, a ki nem bír gyönyörködni a kis madárcsalád szeretetén, a mint az a tizenkét, apróka madárfiú lenge ágon szorosán összeül és a kiesike szülők, sohasem lankadva, folyton hivogatva felváltva jönnek-mennek; szép sorjában rendre adogatják fiaiknak az eledelt.

Embernek példa; de intés is!

Menschenhand; manchmal steht es frei, wie ein kleiner Bienenstock. Es ist schön gewölbt, hat seitlich ein Schlupfloch wie für eine grosse Hummel; es ist aus feinstem Moos, aus weichster Pflanzenwolle der Weiden und Pappeln; es ist weich und doch so dicht gefügt, dass es ihm kein Hutmacher nachmachen kann. In dieses weiche, warme Heim legt diese Vogelwinzigkeit ihr Gelege, welches aus neun, oft zwölf Eierchen besteht; diese sind weiss, am dickeren Ende mit feinen, rostfarbenen Sprossen. Das Gelege brütet das Pärchen abwechselnd in vierzehn Tagen aus und dann beginnt die grosse Arbeit! Es handelt sich um Versorgung von zwölf Kleinen, und zwar mit dem feinsten Futter. Es ist ja wahr, dass der Fleiss der Schwalbe gross; wenn aber jener der Schwanzmeise noch viel grösser ist! Die Schwalbe ergreift ihre Beute im Fluge, sie braucht nur den Schnabel zu öffnen — die Schwanzmeise muss aber von Zweig zu Zweig suchen, bald hängend, bald schaukelnd arbeiten um die winzigen Bissen zu erwerben. Und es ist wahr: wen der Anblick dieser in Liebe vereinten winzigen Familie nicht erfreut, wer nicht davon gerührt wird, wie die kleinen Vögelchen eng aneinander geschmiegt auf schwankendem Zweige dasitzen und wie die kleinen Elterchen fortwährend rufend kommen und gehen, bringen und die Kleinen der Reihe nach füttern — wenn dies nicht erfreut, der hat statt einem Herzen einen harten Stein in der Brust.

Dieses Bild ist für das Menschenkind ein Beispiel und eine Warnung zugleich!

KISEBB KÖZLÉSEK. — KLEINERE MITTHEILUNGEN.

A fenyőrigó (*Turdus pilaris* L.) fészkelése Magyarországon.

A fenyőrigó legdélibb fészkelő helyei köztudomás szerint Csehországban és Galiciában vannak.

Igaz ugyan, hogy ALTUM egy Magyarországból származó fiókat is említ, KOTZ báró pedig Brassó vidékéről közli, hogy 1879 június 29-én a Schuller-hegységben, a Christian-máren 2000 m. magasságban 2 drbot lőtt, amde e két adatot leszámítva, irodalmunkban semmi egyéb nyoma ninesen e madár hazánkban való költé-

Über Nisten der Wacholderdrossel (*Turdus pilaris* L.) in Ungarn.

Als die südlichsten Nistplätze der Wacholderdrossel sind allgemein Böhmen und Galizien bekannt. Wohl erwähnt ALTUM ein aus Ungarn stammendes Junge; wie auch Baron KOTZ aus der Umgebung von Brassó erwähnt, am 29-ten jun. 1879 im Schuller-Gebirg, am Christianmare in der Höhe von 2000 m. 2 Stücke erlegt zu haben, dennoch sind ausser diesen zwei Daten keine weiteren Spuren des Brütens dieses Vogels in unserer Vaterlande zu finden, und aus dem Umstande, dass auch unsere heimi-